

УДК 347.919.7

О. Б. Єрошенко

аспірант

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

кафедра цивільно-правових дисциплін

Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СУДОВОГО НАКАЗУ ЯК ОДНОГО ІЗ ВИДІВ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Стаття присвячена дослідженню судового наказу та визначенню його сутності. Проводиться теоретичний аналіз судового наказу як нового виду судової постанови, його правової природи і специфічних властивостей.

Ключові слова: судовий наказ, наказне провадження, судова постанова.

Діяльність суду відрізняється від діяльності інших державних органів наявністю особливої процесуальної форми й оформленням її результатів у судових постановах. Суд, як орган державної (судової) влади, здійснює правозастосовчу діяльність, яка завжди пов'язана з ухваленням відповідного правозастосовчого акта — судової постанови.

У судових постановах реалізується завдання цивільного судочинства — захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. За допомогою судових постанов усувається правова невизначеність, в результаті чого права, свободи та законні інтереси отримують своєчасний захист. Саме це, на нашу думку, визначає необхідність самостійного теоретичного осмислення судового наказу як нового виду судової постанови, його правової природи і специфічних властивостей. Тим більше це важливо в період суттєвих змін у цивільному процесуальному законодавстві України.

Актуальність окремого дослідження судового наказу визначається необхідністю подальших пошуків шляхів підвищення доступності та ефективності правосуддя, оптимізації, прискорення та спрощення цивільного судочинства.

Окремим аспектам наказного провадження і зокрема судового наказу приділялась увага в працях відомих вітчизняних науковців, зокрема таких, як Д. Д. Луспенник, М. В. Свідерська, Є. І. Фурса, С. Я. Фурса, Ю. С. Червоний, П. І. Шевчук, М. Й. Штефан, О. О. Штефан, М. М. Ясинюк та інші.

Метою цієї статті є проведення теоретичного аналізу судового наказу як нового виду судової постанови, його правової природи і специфічних властивостей.

Судовий наказ був відроджений в українському цивільному процесі з прийняттям нового ЦПК України 18 березня 2004 року. Вперше у вітчизняному цивільному процесі правовий термін «судовий наказ» було введено ЦПК Української РСР 1924 року. Згідно з ЦПК Української РСР 1924

року суть судового наказу як особливої форми невмотивованого судового рішення зводилася до постановлення від імені держави, із застосуванням письмової форми провадження, припису, який спонукав винну особу до вчинення певних дій з метою поновлення або захисту порушених цивільних прав або охоронюваних законом інтересів [13, с. 70].

В ЦПК України легальне визначення судового наказу міститься в частині першій статті 95. Так, судовий наказ визначається як особлива форма судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог, передбачених статтею 96 ЦПК України.

Разом з тим, у статті 208 ЦПК України, яка має назву «Види судових рішень», передбачено, що судові рішення викладаються у двох формах: ухвали та рішення. Не акцентуючи увагу на неузгодженості назви статті з її змістом, лише зауважимо, що у цій нормі не знайшло свого відображення положення про те, що судовий наказ є особливою формою судового рішення та його різновидом [8, с. 346].

З одного боку, подібна неузгодженість з частиною першою статті 95 ЦПК України могла б бути пояснена браком юридичної техніки. З іншого боку, в цьому можна було б спробувати простежити певний підхід законодавця. Однак Пленум Верховного Суду України в пункті 1 постанови № 14 від 18 грудня 2009 року «Про судові рішення у цивільній справі» [4] надав роз'яснення, що «судові рішення викладаються у формі ухвали або рішення (частина перша статті 208 ЦПК України). Судовий наказ і заочне рішення є різновидами судового рішення».

Однак, незважаючи на легальне визначення судового наказу в ЦПК України як особливої форми судового рішення і вищезазначене роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, на нашу думку, в українському цивільному процесі реально судовий наказ не є особливою формою судового рішення.

Якщо звернутися до юридичної літератури, то стосовно легального визначення судового наказу, наданого в статті 95 ЦПК України, С. Щербак зазначала, що «з цим визначенням неможливо погодитись, оскільки поняття «судового наказу» і поняття «судового рішення» не збігаються. Вони мають різний зміст і різне значення» [12, с. 56]. Також в юридичній літературі на той факт, що по суті судовий наказ не є різновидом судового рішення, звертала увагу і Н. А. Громошина [2, с. 298].

Судовий наказ, безумовно, схожий з судовим рішенням в тому, що є актом захисту цивільних прав і охоронюваних законом інтересів, у якому виражається владне судження та волевиявлення суду і міститься його вказівка на форму і спосіб захисту прав кредитора. Судовий наказ також, як і судові рішення, усуває правовий конфлікт між сторонами і може бути виконаний в примусовому порядку державною виконавчою службою.

Однак суттєві й принципи відмінності судового наказу порівняно із судовим рішенням, на нашу думку, не дозволяють вважати судовий наказ особливою формою судового рішення. Так, по-перше, судові рішення ухвалюються в нарадчій кімнаті та проголошуються прилюдно. Порядок видачі судового наказу не вимагає дотримання зазначених вимог.

По-друге, після проголошення судового рішення суд, який його ухвалив, не може сам його скасувати або змінити. Скасування або зміна судового рішення віднесені до компетенції судів вищої інстанції. Судовий наказ, у свою чергу, може бути скасований або змінений судом, який його видав, за обґрунтованою заявою боржника.

По-третє, судові рішення ґрунтуються на доказах, наданих сторонами і досліджених у судовому засіданні, поясненнях сторін і ухвалюється судом у результаті змагання сторін у відкритому судовому засіданні, у ході якого сторони приводять доводи, на підтвердження своєї правової позиції та спростування аргументів процесуального суперника. Судовий наказ видається без судового засідання, тобто без судового розгляду справи по суті, без виклику стягувача і боржника для заслуховування їх пояснень, виключно на підставі документів, наданих стягувачем.

По-четверте, судові рішення повинно бути мотивованим. В мотивувальній частині судового рішення згідно статті 215 ЦПК України зазначаються встановлені судом обставини і визначені відповідно до них правовідносини; мотиви, з яких суд вважає встановленою наявність або відсутність фактів, якими обґрунтовувались вимоги чи заперечення, бере до уваги або відхиляє докази, застосовує зазначені в рішенні нормативно-правові акти; визначається чи були порушені, не визнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких особа звернулася до суду, а якщо були то ким; зазначаються назва, стаття, її частина, абзац, пункт, підпункт закону, на підставі якого вирішено справу, а також процесуального закону, яким суд керувався. Судовий наказ, на відмінну від судового рішення, не мотивується і в ньому не повинна надаватися оцінка доказів; він лише містить припис про стягнення грошових коштів з боржника.

По-п'яте, судові рішення складається із вступної, описової, мотивувальної та резолютивної частин. Вимога щодо такої структури судового рішення закріплена в статті 215 ЦПК України. Судовий наказ, у свою чергу, фактично складається лише з вступної та резолютивної частин.

По-шосте, для звернення судового рішення до виконання за ним має бути видано виконавчий лист, який і є підставою для відкриття виконавчого провадження. Судовий наказ сам по собі є виконавчим документом, який одразу ж після його видачі стягувачу може бути пред'явлений до державної виконавчої служби і слугує підставою для відкриття виконавчого провадження та примусового стягнення з боржника грошових коштів. Враховуючи цю відмінну рису судового наказу, С. Я. Фурса навіть називає його «половинчастим» рішенням, оскільки судовий наказ повинен відповідати вимогам до виконавчого документа [8, с. 364]. З цього приводу С. Щербак також зазначала, що у судового наказу є особливість, яка відокремлює його від інших судових актів, оскільки він одночасно є як актом, що постановляється органом судової влади, та є процесуальним документом, так і виконавчим документом, що виконується органами державної виконавчої служби відповідно до процедури виконавчого провадження [112, с. 56].

На думку І. В. Бондар, яка поділяє точку зору, що судовий наказ не є особливою формою судового рішення, а є самостійним видом судового акту,

про що свідчать такі його характерні особливості, як процедура постановлення, процедура набрання ним законної сили, особливість скасування, обмеженість кола підстав, з яких він може бути виданий [1, с. 11–12]. На думку О. М. Шиманович, судовий наказ — це не особлива форма судового рішення, а самостійний вид судової постанови, що завершує процесуальну діяльність у суді першої інстанції при вирішенні справ безспірного характеру про стягнення коштів або витребування майна, оскільки судовий наказ, на відміну від судового рішення, ухвалюється судом поза межами таких процесуальних проваджень, як позовне і окреме, які передбачають дотримання загального регламенту судового захисту [11, с. 4]. Дійсно, правова природа кожного судового акту обумовлюється формою процесу вирішення справи.

Враховуючи все вищевикладене, можна дійти висновку, що судовий наказ за своєю правовою природою значно відрізняється від судового рішення, а тому, на нашу думку, не може бути визнаний його особливою формою, оскільки є самостійним видом судового акту.

В юридичній літературі відносно всіх судових актів як узагальнювальний вживається термін «постанова». Судова постанова — це загальна назва владних суджень і волевиявлень суду, що знаходять своє вираження в процесуальних документах [11, с. 8]. Зазначений термін в теорії цивільного процесуального права і судовій практиці вживається як родове поняття для всіх процесуальних актів суду, що виносяться в межах його компетенції [7, с. 19]. Незважаючи на це, законодавцем в ЦПК України термін «судова постанова» не використовується.

Огляд наявних в доктрині цивільного процесу точок зору на судовий наказ підтверджує висновок, що він є самостійним видом судової постанови, в якій реалізуються завдання цивільного судочинства. Судовий наказ за своєю правовою природою є особливим, самостійним судовим актом, який підпадає під доктринальне поняття «постанови суду» [10, с. 41].

Так, В. І. Решетняк визначає судовий наказ як «немотивовану судову постанову, що виноситься від імені держави в передбачених законом випадках і приписує певну поведінку зобов'язаній особі з метою поновлення чи захисту порушених цивільних прав і охоронюваних законом інтересів, засновану на наданих заявником документах та факті відсутності заперечень з боку боржника, що має процесуальне значення» [5, с. 52].

С. Щербак зазначає: «Судовий наказ можна визначити як немотивовану постанову суду, що видається в передбачених законом випадках, без розгляду справи по суті, на підставі наданих заявником документів за умови відсутності заперечень з боку боржника з метою захисту порушених прав та інтересів фізичних або юридичних осіб» [12, с. 59].

Таким чином, серед постанов суду першої інстанції судовий наказ займає особливе місце і фактично, поряд із судовими рішеннями і ухвалами суду, є третім самостійним видом постанов, що виноситься судом.

Системний аналіз розділу II «Наказне провадження» ЦПК України дозволяє виділити наступні характерні риси судового наказу як процесуального акту наказного провадження:

1. Судовий наказ може бути видано лише за вимогами, які є безспірними і прямо передбачені в ЦПК України.

2. Судовий наказ видається тільки на стягнення з боржника грошових коштів.

3. Судовий наказ видається на захист прав фізичних та юридичних осіб, інтересів держави.

4. Видача судового наказу проводиться без судового засідання і виклику стягувача та боржника для заслуховування їх пояснень, виключно на основі документів, наданих стягувачем.

5. Судовий наказ має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим Законом України «Про виконавче провадження». При дослідженні правової природи судового наказу обов'язково необхідно враховувати те, що ця судова постанова є одночасно і виконавчим документом. Судовий наказ — це єдина судова постанова, яка звертається до виконання без додаткових документів — виконавчих листів.

Сутність цієї судової постанови підкреслюється самою назвою — судовий наказ, тобто правозастосовчий акт державно-владного органу, який пропонує суб'єктам визначену правовою нормою поведінку [9, с. 155].

З урахуванням викладеного ми пропонуємо наступне визначення судового наказу. Так, судовий наказ — це постанова суду першої інстанції про стягнення з боржника грошових коштів, яка видається на захист прав фізичних та юридичних осіб, інтересів держави без проведення судового розгляду за заявою кредитора тільки за безспірними вимогами, передбаченими в законі, що підтверджуються письмовими документами, і яка одночасно є виконавчим документом.

Література

1. Бондар І. В. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: Спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / І. В. Бондар. — Київ, 2009. — 18 с.
2. Гражданское процессуальное право: Учебник / [Алехина С. А., Блажеев В. В. и др.]; Под ред. М. С. Шакарян. — М.: ТК Велби; Проспект, 2004. — 584 с.
3. Закони України «Про державну виконавчу службу», «Про виконавче провадження», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: Науково-практичний коментар. — К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2008. — 1172 с. — (Серія «Процесуальні науки»).
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судові рішення у цивільній справі» від 18 грудня 2009 року № 14 // [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>
5. Решетняк В. И. Заочное производство и судебный приказ в гражданском процессе / В. И. Решетняк, И. И. Черных. — М.: Юридическое бюро «ГОРОДЕЦ», 1997. — 80 с.
6. Свідерська М. В. Юридична сила судового наказу / М. В. Свідерська // Збірник тез наукових робіт учасників IV Міжнародної цивілістичної наукової конференції студентів та аспірантів, 3–4 квітня 2009 року. — 2009. — С. 157–159.
7. Трофимов А. А. Судебный приказ: взаимосвязь формы и содержания / А. А. Трофимов // Арбитражный и гражданский процесс. — 2001. — № 8. — С. 19–29.
8. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 т. / За заг. ред. С. Я. Фурси. — К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2007. — 916 с. — (Серія «Процесуальні науки»).

9. Чернооченко С. І. Цивільний процес: Навчальний посібник / С. І. Чернооченк. — Вид. 2-ге, перероб. та доп. — Київ: Центр навчальної літератури, 2005. — 472 с.
10. Шабалін А. Судовий наказ: поняття та сутність / А. Шабалін // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2008. — № 5. — С. 39–44.
11. Шиманович О. М. Судові постанови у цивільному процесі України (на матеріалі рішень і ухвал суду першої інстанції): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: Спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. М. Шиманович. — Київ, 2005. — 20 с.
12. Щербак С. Сутність судового наказу / С. Щербак // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 6. — С. 56–59.
13. Ясинок М. Судовий наказ у цивільному судочинстві / М. Ясинок // Підприємництво, господарство і право. — 2004. — № 2. — С. 70–72.

А. Б. Ерошенко

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра гражданско-правовых дисциплин
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СУДЕБНОГО ПРИКАЗА КАК ОДНОГО ИЗ ВИДОВ СУДЕБНЫХ РЕШЕНИЙ

Резюме

Статья посвящена исследованию судебного приказа и определению его сущности. Проводится теоретический анализ судебного приказа, как нового вида судебного постановления, его правовой природы и специфических свойств.

Ключевые слова: судебный приказ, приказное производство, судебное постановление.

A. B. Eroshenko

Odessa I. I. Mechnikov National University,
The Department of Civil Law Disciplines
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odesa, 65058, Ukraine

THE PROBLEMS OF DEFINITION OF THE COURT ORDER, AS ONE OF THE KINDS OF THE COURT JUDGMENTS

Summary

The Article is devoted to the research of the Court Order and the definition of its essence. The theoretical analysis of the Court Order, as a new kind of the court judgment, its legal nature and specific properties is carried out in the Article.

Key words: court order, court order proceeding, court judgment.